

Tabukiállítás

Németh Zoltán: *Kunstkamera*

PUCHER BÁLINT

A *Kunstkamera* rövid, tömör, néhol egy mondatra csiszolt szövegeinek családfáján a magyar irodalomban olyan felmenőket lehet találni, mint a modernizmus előtti korszakok epigramma-költészete, amelyben a lírai én véleménynyilvánítása még hangsúlyos volt (Vörösmarty, Petőfi: *Felhők*). Majd a korai modern költőknél az esztétizmus felfogása a rím- és hangzásjátékokat hozta előtérbe és a véleménykifejtés háttérbe szorult, átadva a helyet a benyomások, érzések, helyzetek rögzítésének (Babits: *Messze... messze...*, Kosztolányi: *Negyven pillanatkép*, de Radnóti egyes verssorozatait is ide sorolom, például a *Razglednicákat*). A későmodern költészet ezen formájában a lírai én jelentéktelenné válását, néhol teljes meghatározhatatlanságát lehet látni. Valamint a csilingelő rímek és ritmus hiányát, dísztelenséget, filozofikus gondolatokat és a költői megszólalás határainak keresését (Pilinszky, Weöres: *Egysoros versek*). Ezenkívül nagyobb intertextualitást, valamint utalást a nyelvre és az írásra, öntükrözést, de ezt igazán a posztmodern irodalom állította középpontba. Itt elsősorban Tandorit kell megemlíteni, főleg az *Egy talált tárgy megtisztítása* című, szélsőségesen rövid és hosszú verseket egyaránt tartalmazó kötetét, amelynek egyes darabjai semmi másról nem szólnak, mint a nyelv működéséről. Manapság Németh mellett többek között Simon Márton, Hartay Csaba publikált hasonló, rövid versekből összeállított sorozatokat. Az ő *Szemhunyasai* és *Polaroidjaik* folytatják Tandori és más posztmodern szerzők lestilizált, alulretorizált stílusát. Viszont kevésbé szabályszegők, és a sorozatok egyes darabjai öntükrözők, de magát a nyelvműködést és -játékot

nem állítják centrumba. Németh és Simon kötetében szembeszökő az az esztétikai elv, amit teoretikusan Gilles Deleuze fogalmazott meg, és amit Kovács András Bálint a posztmodern művészet egyik alapelveként írt le. Ez a nyitott szerialitás, ami Deleuze filozófiai felfogásából következik, azt jelenti, hogy „egy műalkotás több, egymással nem szükségszerűen kapcsolatban levő formálóelv sorozata, amely sorozat ezért nem alkot szerves műegészt vagy totalitást”, hanem „végtelen katalógust”, és ez az alapja annak az eklektikának, amit egyes posztmodern művekben lehet tapasztalni. Valamint a neten böngészés közben, amikor az oldalak, zenék, videók befogadásának nincs kijelölt iránya, a linkeken való ugrálás felszámolja a nyomtatott írásbeliség vagy a rádió, televízió linearitását, kezdettel és véggel rendelkező szerkezetek helyett az információk egy hálózatot alkotnak. A *Kunstkamera* és a *Polaroidok* ugyan nyomtatott formában, de kísértetiesen hasonló módszerrel hoznak létre hálózatszerű szerkezetet: mindkét könyv szövegei számokkal vannak felcímkézve, amik véletlenszerűen követik egymást. Németh odáig ment a sorozatszerűségben, hogy a töredékes hatást keltő, 5.5.6.5.-os szöveget kétszer szerepeltette: „Amelynek kitépte nyelvét, / és nyersen elfogyasztotta, / azét.” (23., 31. oldal)

A *Kunstkamera* szövegei a költői megszólalást gyakorlatilag egy-egy lírai vagy jelentőséggel bíró esemény, helyzet leírására korlátozzák. A költészet elemi részecskéinek hatnak, amiket szinte már csak nyelvtani szempontból lehet tovább bontani, a jelentés szempontjából egy egységet alkotnak. A lírai én néhol leírható egy-egy tulajdonság szempontjából, de általában nem, és úgy érzem, hogy ebben a versnyelvben elveszti a jelentőségét a megszólaló személyisége. Ugyan a látvány leírásának nagy szerepe van, de csak kismértékben jellemző a szóképek használata, a szavaknak általában nem szükséges az átvitt értelmét keresni. Úgy gondolom, hogy általánosan jellemző napjaink haladó művészetére a nyugati kultúrában tabusított, eltitkolt, elhallgatott jelenségek, köztük kiemelten a testiség, a szexualitás, a kendőzetlen indulatok és vágyak ábrázolásához való vonzódás. A *Kunstkamera* sajátosan illeszkedik ebbe a trendbe, fő témáiként a testiség, a testbe zártság tapasztalata, a nemiség, valamint a test időbeli határai, a születés és a halál írható le. Ezeket variálják a szövegek, elsősorban a morbid, brutális, abszurd, filozofikus oldalukat felmutatva. Kegyetlenséget, a brutális vagy tragikus jelenségekhez tárgyilagos viszonyulást, a moralizálás hiányát lehet tapasztalni, és olyan, néha sokkolóan szélsőséges helyzeteket, amik különböző kategóriák határát feszegetik. Mint az élő és élettelen vagy halott, emberi és nem emberi határát, a kategóriák átmenetét: „Géparc / könnyben úszva.” (113.), a test, az individuum és a külvilág, valamint az érzékelés a határait: „Darabonként préselődött át / a test a kerítés résein, / de a másik oldalon / már egyetlen énjére sem / emlékezett.” (110.) Illetve az élet teremtésének és megszűnésének összefonódását: „A tíz éve elszabadult

kísértethajón / félőrült kannibál patkányok százai, / szülnek és egymást falják, / hogy életben maradjanak.” (128.) Ennek a groteszk leírásai Nadas Péter *Saját halálának* konklúzióira emlékeztetnek: „Anyám megszülte a testet, én megszülöm a haláloamat.” Ezekon kívül szembeszökő témát jelent az öntükrözés, magáról az írásról, a nyelvről, a fogalmi gondolkodásról, és annak korlátozottságáról szóló írás: „Jelentés: / szavak szűrnak halálra / más szavakat.” (43.)

A *Kunstkamera* egy része beteljesíti a szerző által vállalt célt, hogy a valódi, preparált embriókat tartalmazó *Kunstkamera* múzeumához hasonlóan vegye sorba a traumákat, nyissa fel a testet, tegye közzemlére a nemiséget. A szövegek másik része a radikálisan rövid formát nem annyira tematikusan használja, ezektől eltérő témájú pillanatok, még annak is nehezen nevezhető gondolatokat, meghökkenítő, abszurd egymás mellé rendeléseket lehet olvasni: „Kulcsok, / amelyeket csak / újabb kulcsok nyitnak.” (42.) Az átlagos kötetekkel szemben nehezebb ennek az értékelése, hiszen az egy-két-hárommondatos szövegeket nem lehet azzal a mércével mérni, amivel a verseskötetek többségét. Nem lehet különböző szempontokat felállítani, hogy mondjuk mennyire eredeti a témafelvetés, hogy szűkszavúak vagy túláradók-e a versek, gyakorlatilag csak arra lehet választ adni, hogy az egyes gondolatfelvetések vagy szituációk a szövegekben tetszetek-e, érdekesek-e. Ezekre pedig még annyira se lehet objektív, univerzális válaszokat adni, mint a korábbiakra, ez teljesen az egyéni ízlés függvénye. Számomra széles skálán mozognak, az értelmezhetetlenektől a maguk módján nagyon költői írásokig, nagyrészt minimum érdekes élményt jelentve. Amit visszatérően problémának éreztem, hogy egyes szövegek irodalomtudományi elméletek megfogalmazásának tűnnek. Főleg a tükörjellegű szövegeknél tapasztaltam gyakran, hogy a teoretikusként is jelentős szerző mintha a saját maga vagy mások által megfogalmazott gondolatokra írta metaforákat. Például a következő vers tekinthető a posztmodernizmusban megkérdőjelezett eredetiség illusztrációjának: „A hal vízbe írt regénye, / a madár levegőbe húzott betűi, / idézetek.” (56.) Teljesen elhibázottnak ezeket sem gondolom, de azt igen, hogy a teoretikus áthallások csökkentik a költőiséget. Ha kortárs viszonyítási pontot keresünk, akkor Simon Márton jegyzetömszerű *Polaroidok*éhoz képest erősebben érződik a koncepció a *Kunstkamerában*. Ugyan az utóbbi is tartalmaz jegyzetszerű, egy átlagos vers kibontatlan ötletének vagy az írás melléktermékének ható szövegeket, de több vers érvényesít hasonló szemléletmódot. Ami leszámol a hagyományos értelemben vett és napjaink költészetét is meghatározó lírai írásmóddal, ami, látszólag legalábbis, egyéni tapasztalatok, gondolatok megfogalmazására használja azt, és a kulturális és erkölcsi normák figyelmen kívül hagyásával keresi az emberi létezés és viselkedés határait. Filmművészetben a közelmúlt egyik legrejtélyesebb

filmje, a *Tejút* tekinthető a párjának, ami szintén szélsőségesen minimalista stílusban, a játékfilm és a videoinstalláció határán, többek közt szintén a viselkedési normák határait feszegette. És ahogy a *Tejút* is csak akkor élvezhető, ha valaki félreteszi azokat az elvárásokat, amiket egy átlagos, akár művészi igénnyel készült filmhez lehet fűzni, úgy a *Kunstkamera* klasszikus szépségeszmét tagadó esztétikuma is akkor tárul fel, ha valaki nem a hagyományos értelemben szép, költői, jól megírt verseket vár a kötettől.

(Kalligram, Pozsony, 2014)

